

Bruk av me

AV FØRSTESTATSADVOKAT JØRN HOLME, ØKOKRIM

I løpet av de siste årene har stadig flere fått søk med metalldetektor som hobby. Normalt vil både søk og oppgraving av metallfunn være uproblematisk. I noen tilfeller vil virksomheten kunne støte mot kulturminneloven eller lover som beskytter den private eiendomsretten. I denne artikkelen setter vi søkelys på de rettslige begrensninger denne hobbyen kan møte.

Det er etterhvert blitt en populær hobby å søke med *metalldetektor*. Løse kulturminner av metall som mynter, smykker, våpen og husgeråd vil kunne gi utslag ved bruk av slik detektor. Metalldetektoren har imidlertid en begrenset rekkevidde ned i bakken. Under 20-30 cm jord (vanlig pløedybde) vil en normalt ikke få utslag. Søk med metalldetektor er i utgangspunktet en lovlig aktivitet, noe som tilhører allemannsretten. I noen tilfeller kan likevel søk i seg selv og særlig graving etter metallgjenstander komme i konflikt med ulike rettsregler.

Forholdet til kulturminneloven

Søk med metalldetektor, med hensikt å grave opp funn etter utslag, må bare skje i de områder hvor det ikke er registrert automatisk fredete kulturminner. Dersom vedkommende bruker av metalldetektor kjente til at letingen foregikk på et område som er registrert som et automatisk fredet kulturminne eller innenfor sikringssonen på 5 meter til dette, kan bruk av metalldetektor i seg selv være straffbart som forsøk på overtredelse av kulturminneloven § 3 første ledd, jfr § 27.

Bruken av metalldetektor skader i seg selv ikke kulturminnet, men fremgraving av gjenstander i jorda kan rammes av kml § 3 første ledd (tiltak kan utsette et automatisk fredet kulturminne for skade m v) og kml § 13 første ledd første punktum (skade på et løst kulturminne). Slik atferd er også straffbar ved uakt-somhet, jfr kml § 27. En kan derfor straffes for å ha gravet frem en gjenstand som en ikke visste, men burde forstå, tilhørte et automatisk fredet kulturminne. En bør derfor avklare på forhånd med fylkeskommunen/Samisk kulturminneråd, om det område en ønsker å undersøke kan inneholde automatisk fredete kulturminner. En må også innhente tillatelse fra grunneier. Alternativt til avklaring med kulturminneforvaltningen kan en selv undersøke økonomisk kartverk (ØK), hvor kjente automatiske fredete kulturminner normalt er avmerket. Disse kartverkene er imidlertid ufullstendige i flere kommuner i forhold til hva som er kjente automatiske fredete kulturminner. Registreringen mangler i et 70-talls kommuner og f eks fredete kirketufter og kirkegårder fra middelalderen er heller ikke normalt avmerket på ØK.

Enkelte har hevdet at kulturminneloven ikke hindrer bruk av metalldetektor og oppgraving på pløyd mark. Begrunnelsen har vært at pløying og harving sprer eventuelle gjenstander fra automatisk fredete kulturminner ut over hele jordet. I mange tilfeller kan dette være korrekt, hvor jorda er blitt omrotet og delvis flyttet på flere ganger. Det kan imidlertid ligge automatisk fredete kulturminner, f eks flatmarksgraver, rett under pløyla-

get. Får en utslag på en metall-detektor på et jorde og deretter avdekker delvis en jerngjenstand som en skjønner kan være fra før reformasjonen, må en stoppe arbeidet og varsle vedkommende fylkeskommune eller Samisk kulturminneråd for samiske kulturminner.

Forbud mot metallsøkere?

En har vurdert begrensninger i loven mot bruk av metalldetektor. Det har vært enkelte tilfeller av slik «gjenstandsjakt» i fornminnerike områder, særlig i Østfold og Vestfold. Det er også grunnlag for å anta at flere funn som er meldepliktige etter § 13 annet ledd, er holdt skjult. Men det har ikke vært konkrete saker som har gjort et forslag om forbud særlig aktuelt her i landet.

Det store flertall av de som har metallsøking som hobby respekterer regelverket, og de er i flere sammenhenger nyttige medspillere i samarbeid med museene. *Norges Metallsøkerforening* (etablert i 1991) ser det som en av sine viktigste oppgaver å drive informasjonsvirksomhet om lover og regler. I de senere år har metallsøking kommet i bedre organiserte former. Men foreningen har naturlig nok ikke noe ansvar for eventuelle lovbrudd som både medlemmer og ikke-medlemmer kan begå.

Sverige fikk til sammenligning i 1991 et generelt forbud mot bruk av slikt redskap for å spore opp metallgjenstander under bakken, jfr Lag om kulturminner § 18. Foranledningen til det svenske forbudet var flere tilfeller av skattejakt på oldsaker, ikke minst på Gotland og Öland. Loven er her også blitt håndhevet strengt. Ved Gotland tingsratts dom av 4.6.1991 ble to tyskere dømt til fengsel i to måneder for ved bruk av metall-

metallsøker

detektor å ha gravet etter oldsaker på et fornminnefelt. Under ransaking fant politiet kart, hvor 18 steder med fornminner var markert med penn av tyskerne. I Danmark forvalter Nationalmuseet alle metallfunn etter bruk av metalledetektor som *danefø* og dermed som statens eiendom. Problemet er kanskje mer begrenset der enn ellers i Norden.

I strid med grunneiers interesse
Gjenstandsjakt kan være forbudt etter andre lovbestemmelser.

Grunneiers interesser er generelt beskyttet i straffeloven § 396, hvor det etter første ledd er straffbart å grave i annen manns grunn. Helt minimal overflateavskraping omfattes neppe av bestemmelsen. Det avgjørende blir hvor stort hullet er (diameter/dybde), formålet med gravingen og type grunn (se ellers Rt 1930 s 1105). Gressplen og sådd eller beplantet innmark må man holde seg helt unna, mens det kan være en noe friere situasjon i utmark.

Flere har også den oppfatning at det er fritt frem å grave på offentlig eiendom, typisk på kommunal eller statlig grunn. En har ikke noen større rådighet på offentlig enn privat grunn. Et annet forhold er at det er enklere for private grunneiere å få håndhevet sin eierrådighet enn for en kommune. Ferdsel på annen manns grunn er for øvrig regulert gjennom friluftsløven av 28.6.1957 nr 16. Etter denne lovs § 3 har en bare rett til ferdsel på innmark når marken er frossen eller snølagt, og uansett ikke i tiden 30.4 – 14.10. For å

*På jakt med metallsøker.
Foto: Oldsaksamlingen, Universitetet
i Oslo*

*Forsøk på gravplyndring etter mulig bruk av metallsøker på gravhauger i Borre.
Foto: Nord-Jarlsberg politidistrikt*

være på den sikre siden kan dette oppsummeres slik: Ønsker en å bruke metalldektektor på annen manns grunn, kreves det samtykke fra grunneier.

Gravplasser er særlig beskyttet

Det er også forbudt å lete etter gjenstander i grunnen på gravplasser, uavhengig av om graven er automatisk fredet (fra før år 1537 eller samisk gravplass eldre enn 100 år). Etter straffeloven § 143 andre ledd bedømmes det som underslag eller tyveri hvis man i vinnings hensikt borttar en likdel (f eks skjelettdel), en gjenstand fra et lik (f eks klærrester/smykker) eller en gjenstand fra et gravminne, uavhengig av om likdelen eller gjenstanden er i noens eie.

På Svalbard har det vært flere tilfeller der turister har tatt med seg skjellettrestre og andre gjenstander fra fangstmannsgraver. Her ligger ofte kisten med skjelett mer eller mindre åpen opp i dagen på grunn av permafrosten. Slike handlinger rammes både av straffeloven § 143 og kulturvernforordningen for Svalbard.

Straffeloven § 143 må imidlertid tolkes innskrenkende i enkelte tilfeller. Loven kommer selvsagt ikke til anvendelse ved arkeologisk

utgraving av gamle gravplasser. Slik virksomhet har naturlig nok ikke vinning som formål. Et kanskje mer praktisk spørsmål er den rettslige beskyttelse av gravplasser når kirkegården blir nedlagt.

Etter gravferdsloven av 7.6.1996 nr 32 § 7 siste ledd er nedlagte kirkegårder fredet i minst 40 år etter siste gravlegging. Etter denne tid beholder graven fortsatt sitt strafferettslige vern. Ønsker en å bruke den nedlagte kirkegården som bygge- eller veigrunn, skal kirkegården gjennomgraves og alle likrester m m legges i fellesgrav etter gravferdsforordningen § 11. Det er altså ikke anledning for ansatte på kirkegården eller andre å ta med seg eller grave etter gjenstander på en slik nedlagt gravplass.

Kirkedepartementet har i en forskrift av 16.3.1957 nr 2 bestemt at verdisaker (typisk gullringer og smykker) som stammer fra en gravleggelse skal graves ned igjen når slike gjenstander kommer opp ved gravearbeid på kirkegården.

Når et gravfeste utløper, har de etterlatte rett til å ta med seg gravminnet (hvis det ikke er fredet), jfr gravferdsloven § 18 annet ledd, uavhengig av straffeloven § 143. Hvis dette ikke skjer, tilfaller gravminnet kirke-

gårdsmyndigheten (det stedlige kirkelige fellesråd) etter 6 måneder.

Eiendomsretten til funn

Finner en person en løsøregjenstand på annen manns grunn, får han ikke uten videre eiendomsretten. Er den åpenbart mistet, og det er mulig å finne eieren, må den leveres til politiet som hittegods (mot finnerlønn), jfr hittegodsloven av 29.5.1953 nr 3 § 2 annet ledd. Brudd på denne plikten er straffbar etter strl § 394.

Gjenstander fra middelalderen og tidligere, mynter fra før 1650 og samiske kulturminner eldre enn 100 år, tilhører staten som såkalt løse kulturminner, jfr kml § 12 og her plikter finner å melde funnet til fylkeskommunen, et arkeologisk museum eller politiet. Beholder en slike gjenstander i vinnings hensikt begår en underslag, jfr strl § 255. Brudd på meldeplikten er også straffbar. Andre gjenstander kan finneren tilegne seg fullt og helt så fremt de ikke har noen økonomisk verdi.

Har en gjenstand som ikke er et løst kulturminne en økonomisk verdi, skal funnet deles mellom finner og grunneier, jfr hittegodsloven § 1 tredje ledd, annet punktum. Er det utirådlig eller ikke mulig å dele løsøret, må det skje en fordeling av funnets verdi. Tar finner et slikt funn med seg som sin egen ting og uten å dele det med grunneier, kan forholdet straffes etter strl § 393.

Senere erverver av ulovlige funn kan i prinsippet få eiendomsrett ved godtroervert eller hevd. Regjeringen har imidlertid i et nylig lovforslag gått inn for å unnta løse kulturminner fra slikt rettservert (Ot prp nr 75 1999-2000). Dette betyr at staten kan vindisere f eks middelaldermynt underslått etter funn – uten erstatning fra mynthandleren, selv om han var i aktsom god tro ved sitt eget kjøp.